

Analiza Wyroku Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu

z 18 marca 2008 roku

Sprawa Ladent przeciwko Polsce (*Skarga nr 11036/03*)

STAN FAKTYCZNY

Franck Ladent (dalej zwany F.L.) jest obywatelem francuskim na stałe mieszkającym we Francji. W dniu 15 marca 2001 r. ożenił się z K.P., obywatelką polską. Początkowo małżonkowie mieszkali w Krakowie w mieszkaniu żony, jednak po zajściu kobiety w ciążę, 3 czerwca 2001 r. przenieśli się do Francji. We wrześniu 2001 r. urodziło się pierwsze dziecko, a w październiku 2002 r. - drugie.

W dniu 21 marca 2001 r., w trakcie pobytu F.L. w Polsce, administrator budynku w Krakowie, w którym mieszkali małżonkowie wniósł prywatny akt oskarżenia przeciwko F.L. o przestępstwo zniewagi z art. 216 §1 kodeksu karnego, zarzucając, że F. L., zwracając się do niego w języku polskim, używał wobec niego obelżywego słownictwa. W wyniku wniesienia prywatnego aktu oskarżenia, zostało rozpoczęte postępowanie karne z oskarżenia prywatnego przeciwko F.L. przed Sądem Rejonowym dla Krakowa-Śródmieście.

Sąd wysłał do F. L. wezwania, które nie zostały odebrane, gdyż mogły dotrzeć już po jego wyjeździe do Francji. W tej sytuacji Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście w dniu 15 lipca 2002 r. zastosował wobec oskarżonego F.L. tymczasowe aresztowanie na okres trzech miesięcy. Przyczyną zastosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania było uznanie przez sąd, że oskarżony utrudnia postępowanie, gdyż nie posiada stałego miejsca zamieszkania w Polsce i nie przebywa w żadnym innym miejscu znanym sądowi. Sąd wydał postanowienie o poszukiwaniu F.L. listem gończym, w celu ustalenia miejsca pobytu i zatrzymania F.L., a informację o tym, umieścił w Centralnym Rejestrze Karnym. Sąd powierzył Policji wykonanie postanowienia o tymczasowym aresztowaniu i nakazał doręczyć F.L. jego odpis niezwłocznie po zatrzymaniu oraz poinformować F.L. o możliwości złożenia zażalenia na tymczasowe aresztowanie. W dniu 8 października 2002 r. sąd zawiesił postępowanie przeciwko F.L. z uwagi na nieustalenie miejsca pobytu oskarżonego.

Pod koniec 2002 r. F.L. wraz z żoną i dziećmi przyjechał do Polski, aby spędzić święta w Krakowie. Wracając samochodem do Francji, w dniu 3 stycznia 2003 r. przez przejście graniczne w Słubicach, podczas odprawy paszportowej F.L. został poproszony przez funkcjonariuszy Straży Granicznej o opuszczenie pojazdu. O godzinie 20.15, w oparciu o postanowienie o tymczasowym aresztowaniu i list gończy z dnia 15 lipca 2002 r. F.L. został aresztowany, a następnie przesłuchany. F.L. twierdził, że nie potrafił zrozumieć nic z wypowiedzi funkcjonariuszy straży granicznej i odmówił podpisania jakichkolwiek dokumentów. Twierdził również, że jego liczne prośby kierowane za pośrednictwem żony, dotyczące umożliwienia mu skontaktowania się z ambasadą francuską lub z jego rodziną i o zapewnienie mu tłumacza lub prawnika, nie przyniosły efektów. Po dwóch godzinach

F.L. został poinformowany, że zostaje zatrzymany, jednakże nie podano mu powodów tej czynności. F.L. został umieszczony w izbie zatrzymań Straży Granicznej w Słubicach. Podczas gdy F.L. był przesłuchiwany, jego żona z dwojgiem dzieci w wieku 3 i 16 miesięcy zmuszona była pozostać w samochodzie z włączonym silnikiem, gdyż temperatura wynosiła minus 10 st. C. W dniu 6 stycznia 2003 r. żona F.L. ustanowiła dla niego obrońcę, który w dniu 9 stycznia 2003 r. złożył w Sądzie Rejonowym dla Krakowa-Śródmieście wnioski o uchylenie tymczasowego aresztowania i jego zmianę na inne, łagodniejsze środki zapobiegawcze. Złożył także zażalenie na postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania.

W dniu 10 stycznia 2003 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście podjął prywatno-skargowe postępowanie karne prowadzone przeciwko F.L., wskazując, że ustalone zostało jego miejsce stałego pobytu. Tego samego dnia sąd uchylił postanowienie o tymczasowym aresztowaniu z dnia 15 lipca 2002 r. i zamienił je na zakaz opuszczania kraju, połączony z zatrzymaniem paszportu. Ponadto sąd zarządził przetłumaczenie na język francuski i doręczenie F.L. prywatnego aktu oskarżenia, nakazu zwolnienia F.L. oraz wezwania do sądu. Sąd zarządził także doręczenie odpisu postanowienia wraz z nakazem zwolnienia dyrektorowi Aresztu Śledczego w Międzyrzeczu.

W dniu 10 stycznia 2003 r. (piątek) pracownik sądu przesłał do Aresztu Śledczego w Międzyrzeczu, za pomocą faksu, nakaz zwolnienia F.L., jednakże w areszcie odmówiono uwzględnienia faksu i poinformowano sekretariat sądu, że do zwolnienia F.L. wymagane są oryginały dokumentów. Następnie, tego samego dnia, sąd zarządził nadanie stosownych dokumentów pocztą kurierską, w wyniku czego F.L. opuścił areszt śledczy dopiero rankiem 13 stycznia 2003 r. (poniedziałek). Dopiero w momencie zwolnienia otrzymał odpisy trzech dokumentów przetłumaczonych na język francuski. F.L. wskazał, że dopiero wówczas dowiedział się, że został oskarżony przez administratora budynku o znieważenie go.

WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA WEDŁUG TRYBUNAŁU

Przepisy dotyczące zatrzymania

Artykuł 244 kodeksu postępowania karnego z 1997 r., który wszedł w życie w dniu 1 września 1998 r. stanowi, że zatrzymanego należy natychmiast poinformować o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach.

Artykuł 246 stanowi, że zatrzymanemu przysługuje zażalenie do sądu, w którym może się domagać zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości jego zatrzymania. Zażalenie przekazuje się niezwłocznie właściwemu sądowi rejonowemu, który również niezwłocznie je rozpoznaje. W razie uznania bezzasadności lub nielegalności zatrzymania sąd zarządza natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Przepisy dotyczące tymczasowego aresztowania, które zastosowano wobec F.L.

Kodeks postępowania karnego definiuje tymczasowe aresztowanie jako jeden ze „środków zapobiegawczych”. Pozostałymi środkami są poręczenie majątkowe, dozór policji, poręczenie osoby

godnej zaufania, poręczenie społeczne, zawieszenie oskarżonego w określonej działalności oraz zakaz opuszczania kraju.

Artykuł 249 § 1 zawiera ogólną przesłankę stosowania tymczasowego aresztowania. Przepis ów stanowi, że:

„1. Środki zapobiegawcze można stosować w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także w celu zapobiegnięcia popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa; można je stosować tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo.”

Artykuł 258 wymienia podstawy tymczasowego aresztowania. Stanowi on, w odpowiednich fragmentach, że:

„§ 1. Tymczasowe aresztowanie może nastąpić, jeżeli:

1) zachodzi uzasadniona obawa ucieczki lub ukrywania się oskarżonego, zwłaszcza wtedy, gdy nie można ustalić jego tożsamości albo nie ma on w kraju [w Polsce] stałego miejsca pobytu”

Artykuł 257, w odpowiednim fragmencie, stanowi:

„1. Tymczasowego aresztowania nie stosuje się, jeżeli wystarczający jest inny środek zapobiegawczy.”

Artykuł 259 § 1 stanowi:

„1. Jeżeli szczególne względy nie stoją temu na przeszkodzie, należy odstąpić od tymczasowego aresztowania, zwłaszcza gdy pozbawienie oskarżonego wolności:

- 1) spowodowałoby dla jego życia lub zdrowia poważne niebezpieczeństwo,
- 2) pociągałoby wyjątkowo ciężkie skutki dla oskarżonego lub jego najbliższej rodziny.”

Artykuł 259 § 3 stanowi:

“Tymczasowe aresztowanie nie może być stosowane, jeżeli przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku.”

Zgodnie z artykułem 259 § 4, ograniczenia przewidziane w § 2 i 3 nie mają zastosowania, gdy oskarżony ukrywa się, uporczywie nie stawia się na wezwania albo nie można ustalić jego tożsamości.

Obowiązki oskarżonego

Artykuł 75 k.p.k. w wersji obowiązującej, w okresie którego dotyczy skarga stanowi, że oskarżony, który nie jest pozbawiony wolności, jest obowiązany stawić się na każde wezwanie w toku postępowania karnego. Ponadto obowiązany jest zawiadamiać organ prowadzący postępowanie karne o każdej zmianie miejsca swego zamieszkania lub pobytu trwającego dłużej niż 7 dni. Oskarżonego należy poinformować o powyższych obowiązkach przy pierwszym przesłuchaniu, ale po zastosowaniu art. 139 § 2 k.p.k. (w wersji przepisu obowiązującego wówczas).

BŁĘDY WSKAZANE PRZEZ TRYBUNAŁ

- 1) Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście, wydając postanowienie o tymczasowym aresztowaniu i list gończy wobec F.L. w sposób błędny i nieuprawniony przyjął, że F.L. ukrywa się i celowo nie stawia się na wezwania sądu w sprawie, w której nie został uprzednio przesłuchany i w której nie został pouczone o prawach i obowiązkach oskarżonego zgodnie z art. 75 k.p.k., ani nie został mu doręczony prywatny akt oskarżenia (art. 139 § 2 kpk). Postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania i o poszukiwaniu F.L. listem gończym oparto na niewłaściwej przesłance. Trybunał uznał, że tymczasowe aresztowanie F.L. nie zostało zastosowane „w trybie ustalonym przez prawo”.
- 2) Sąd był uprawniony na zasadzie artykułu 259 § 4 k.p.k. do zastosowania tymczasowego aresztowania w sprawie dotyczącej przestępstwa zagrożonego karą nieprzekraczającą roku pozbawienia wolności, jednakże pod warunkiem ustalenia przez sąd zaistnienia innych okoliczności, takich jak ukrywanie się oskarżonego. Trybunał stwierdza, że w powyższych okolicznościach postanowienie o tymczasowym aresztowaniu wydane w stosunku do F.L. nie może zostać uznany za proporcjonalny środek w celu osiągnięcia zamierzonego celu zapewnienia właściwego toku postępowania karnego, wzięwszy pod uwagę zwłaszcza mały ciężar gatunkowy zarzucanego mu przestępstwa.
- 3) Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście wydał w dniu 15 lipca 2002 r. postanowienie o tymczasowym aresztowaniu F.L. bez jego uprzedniego przesłuchania, co było konsekwencją przyjęcia fałszywej przesłanki o celowym ukrywaniu się F.L. Zgodnie z postanowieniem o tymczasowym aresztowaniu powinien być on zostać poinformowany w momencie zatrzymania o prawach osoby tymczasowo aresztowanej, w tym w szczególności o możliwości złożenia zażalenia na pozbawienie wolności (zatrzymanie, tymczasowe aresztowanie). Trybunał zwrócił uwagę, że po zatrzymaniu F.L., z uwagi na uzasadnione przypuszczenie, że popełnił on przestępstwo, nie nastąpiła automatyczna kontrola sądowa jego aresztowania. Osobie zatrzymanej lub aresztowanej pod zarzutem popełnienia przestępstwa należy zapewnić sądową ochronę jej praw. Taka kontrola służy zapewnieniu efektywnej ochrony przeciwko ryzyku złego traktowania, które jest największe na owym wstępnym etapie pozbawienia wolności oraz przeciwko nadużywaniu władzy przez funkcjonariuszy publicznych lub przez inne organy uprawnień, które zostały im przyznane w ściśle określonym celu i powinny być wykorzystywane zgodnie z ustalonymi procedurami. Kontrola sądowa musi spełniać wymóg niezwłoczności i być automatyczna. W polskim systemie prawnym nie występuje automatyzm sądowy nakazujący niezwłocznie po zatrzymaniu osoby postawienie jej przed sędzią lub urzędnikiem sądowym. System wnioskowy (zażalenie na zatrzymanie/tymczasowe aresztowanie) funkcjonujący w Polsce, zdaniem Trybunału, nie zabezpiecza w pełni praw osoby zatrzymanej lub tymczasowo aresztowanej
- 4) F.L. nie został niezwłocznie po zatrzymaniu poinformowany w języku dlań zrozumiałym o przyczynach zatrzymania, tymczasowego aresztowania, uprawnieniach osoby pozbawionej wolności i o treści prywatnego aktu oskarżenia do momentu zwolnienia w dniu 13 stycznia 2003 r.

5) Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście nakazał zwolnić F.L. w dniu 10 stycznia 2003 r., jednakże Areszt Śledczy w Międzyrzeczu odmówił wykonania nakazu zwolnienia w oparciu o jego kopię nadesłaną faksem przez sąd i zażądał przedstawienia oryginalnych dokumentów. W dniu 10 stycznia 2003 r. sąd zarządził nadanie odpowiednich dokumentów pocztą kurierską. F.L. został zwolniony dopiero 13 stycznia 2003 r., a więc trzy dni po tym jak sąd zadecydował o jego zwolnieniu. Nastąpiło w ten sposób zaniedbanie sądu, który nie przesłał właściwej dokumentacji.

ROZPATRZENIE SPRAWY PRZEZ TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA W STRASBURGU

Trybunał uznał skargę za dopuszczalną i stwierdził że:

1) Doszło do naruszenia artykułu 5 ust. 1 Konwencji w odniesieniu do pozbawienia F.L. wolności między 3 stycznia 2003 r. a 10 stycznia 2003 r. a także między 10 a 13 stycznia 2003 r. (pkt. 1 i 2 błędów wskazanych przez Trybunał).

„Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo...”

2) Doszło do naruszenia artykułu 5 ust. 2 Konwencji (pkt. 3 i 4 błędów wskazanych przez Trybunał);

„Każdy kto został zatrzymany, powinien niezwłocznie i w zrozumiałym dla niego języku poinformowany o przyczynach zatrzymania i o stawianych mu zarzutach.”

3) Doszło do naruszenia artykułu 5 ust. 3 Konwencji (pkt. 5 błędów wskazanych przez Trybunał);

„Każdy zatrzymany lub aresztowany zgodnie z postanowieniem ust. 1 lit. c artykułu 5, powinien zostać niezwłocznie postawiony przed sędzią lub innym urzędnikiem uprawnionym przez ustawę do wykonywania władzy sądowej i ma prawo być sądzony w rozsądnym terminie albo zwolniony na czas postępowania. Zwolnienie może zostać uzależnione od udzielenia gwarancji zapewniających stawienie się na rozprawę.”

4) Państwo Polskie ma wypłacić F.L. kwotę 10 000 euro tytułem szkody niemajątkowej oraz 346 euro tytułem zwrotu kosztów i wydatków.

W dniu 5 października 2004 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście wydał wyrok i uniewinnił F.L. W dniu 10 stycznia 2005 r. Sąd Okręgowy w Krakowie utrzymał w mocy wyrok sądu pierwszej instancji.